

אל: חברי הוועדה המשותפת לדיון בהצעת חוק יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי
מאת: הייעוץ המשפטי לוועדה

מסמך הכנה לקראת הדיון בהצעת חוק-יסוד: ישראל – מדינת הלאום של העם היהודי (פ/20/1989) הקבוע ליום 11.12.2017 בעניין סעיפי עקרונות היסוד והמטרה (סעיפים 1-2):

בדיון הקרוב, תחזור הוועדה ותדון **בסעיפי הפתיחה של הצעת החוק**. בשני הסעיפים הראשונים, כמו בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק-יסוד: חופש העיסוק, מוצע לקבוע את **עקרונות היסוד של החוק** (סעיף 1) – אופייה כמדינת הלאום של העם היהודי בו הוא מממש את שאיפתו להגדרה עצמית; ואת **מטרתו של החוק** (סעיף 2) – סעיף כללי המזכיר את סעיפי המטרה בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק-יסוד: חופש העיסוק (בשינויים מסוימים). ניתן לראות בסעיף 1 מעין סעיף "מבוא" לכלל חוקי מדינת ישראל, משום שהוא מבקש להגדיר את עקרונות היסוד של המדינה תוך הענקת **עליונות פרשנית** לעקרונות אלה על פני כל דבר חקיקה אחר (לרבות חוקי היסוד האחרים). סעיף קטן 1(ד) להצעת חוק היסוד קובע לעניין זה כי **"האמור בחוק-יסוד זה או בכל דבר חקיקה אחר יפורש לאור הקבוע בסעיף זה"**.

מכיוון שסעיף 1 עוסק רק באופייה הלאומי של המדינה בלא התייחסות לאופייה הדמוקרטי או למעמד זכויות האדם בתוכה, משמעות הסעיף בנוסחו זה היא לכאורה מתן **עדיפות להיבט היהודי-פרטיקולרי** באופייה של המדינה על פני הערכים הדמוקרטיים וזכויות האדם. **מתן עדיפות מסוג זה אינו עולה בקנה אחד עם דברי ההסבר, ועם הצהרות היוזמים, כי מטרת חוק היסוד ליצור "שוויון מעמד" בין אופייה היהודי של המדינה ובין אופייה הדמוקרטי, וראוי שהוועדה תיתן דעתה לכך**.

אם הוועדה תבקש להותיר את סעיף קטן 1(ד), אך לשמר את "שוויון המעמד" בין ערכים לאומיים לערכים דמוקרטיים, יש מקום לכלול בו התייחסות גם **לערכים דמוקרטיים ולזכויות אדם** לצד ההתייחסות לאופייה כמדינה יהודית. יודגש כי, כפי שהוצג בישיבות הראשונות של הוועדה, במבוא לחוקות של מדינות לאום אחרות **מקובל להתייחס לאופייה הלאומי של המדינה לצד אופייה הדמוקרטי**, כמדינה השומרת על זכויות כל אזרחיה. **לחלופין**, יכולה הוועדה **לוותר** על סעיף העליונות, ולייחד את חוק היסוד החדש רק להדגשת המאפיינים הכרוכים באופייה הלאומי של המדינה, ואזי פוחת הצורך להתייחס בסעיף 1 גם להיבטים הדמוקרטיים באופייה של המדינה.

במסמך זה נציג מספר חלופות לסעיפים המוצעים, הן לאור הצעות שונות שהוצעו בעבר בכנסת ובציבור, והן לאור הגישות השונות שנשמעו בדיונים בוועדה. המשותף לחלופות השונות הוא השילוב של שלושה מרכיבים יסודיים, בנוסף לעקרון היסוד ולפיו **מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי** - היותה של המדינה **דמוקרטית**; היותה מדינה **שהריבונות** בה מוקנית לכלל האזרחים; והיותה מדינה השומרת על **זכויות אזרחיה**.

הנוסח שהוגש לוועדה :

עקרונות יסוד	1.	(א) מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי, בו הוא מממש את שאיפתו להגדרה עצמית על פי מורשתו התרבותית וההיסטורית.
		(ב) הזכות למימוש ההגדרה העצמית הלאומית במדינת ישראל ייחודית לעם היהודי.
		(ג) ארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי.
		(ד) האמור בחוק-יסוד זה או בכל דבר חקיקה אחר יפורש לאור הקבוע בסעיף זה.
מטרה	2.	חוק-יסוד זה, מטרתו להגן על מעמדה של ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית [נוסח חלופי לדיון : כמדינה יהודית בעלת משטר דמוקרטי] ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

נושאים לדיון:

א. סעיף 1 כסעיף "החזון" של המדינה הנהנה מעדיפות על פני חוקי היסוד האחרים

כאמור, בסעיף 1(ג) להצעה המקורית (סעיף 1(ד)) בנוסח המתוקן שנשלח על ידי נציגי הקואליציה) מוצע להעניק **עליונות פרשנית** לסעיף 1 על פני כל דברי החקיקה האחרים במדינה ("האמור בחוק-יסוד זה או בכל דבר חקיקה אחר יפורש לאור הקבוע בסעיף זה"). **על כן, ראשית הוועדה נדרשת להכריע בשאלה, האם היא אכן מבקשת להעניק לסעיף 1 עליונות פרשנית מסוג זה ביחס לכלל חוקי היסוד והחקיקה הרגילה.**

יש לשים לב כי גם אם הוועדה **לא** תכלול סעיף מפורש המעניק עדיפות פרשנית מסוג זה, לפי פסיקת בית המשפט ממילא כל דבר חקיקה יפורש "ברוח חוקי היסוד" (ראו לעניין זה: דנ"פ 2316/95 גנימאת נ' מדינת ישראל, פ"ד מט(4) 589). ואולם, סעיף 1(ד) המוצע מבקש לקבוע **שגם האמור בחוקי יסוד אחרים, ובהם חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, יפורש לאור האמור בסעיף 1, קרי: לאור אופייה היהודי של המדינה.** יש בכך כדי ליצור היררכיה בין אופייה היהודי של המדינה ובין אופייה כדמוקרטיה השומרת על זכויות האדם, ו"להכפיף" במידה מסוימת את זכויות האדם לאופייה הלאומי של המדינה.

ואולם, מדיוני הפתיחה בוועדה עולה כי, ככלל, חברי הוועדה אינם מבקשים להעניק עליונות להיבטים הלאומיים-פרטיקולריים של המדינה, אלא להבטיח את **שוויון המעמד** שבין אופייה הלאומי של המדינה ובין אופיה כמדינה דמוקרטית השומרת על זכויות אדם¹. זאת בדומה ליתר מדינות הלאום בעולם אשר, כפי שהוצג בפירוט בוועדה בישיבתה מיום 26.9.2017, כוללות באופן טיפוסי במבוא לחוקתן התייחסות לערכים לאומיים **לצד** ערכים דמוקרטיים.

¹ יצוין כי קביעת היררכיה מן הסוג האמור בין המרכיבים הלאומיים של המדינה ומרכיביה הדמוקרטיים אף אינה מאפיינת את מרבית הצעות החוק בעניין זה שהונחו על שולחן הכנסת הנוכחית והכנסות הקודמות, ואשר, ככלל, לא כללו סעיף עליונות פרשנית מן הסוג הנכלל בהצעה דנן (ראו למשל, ה"ח פ/20/1337 של ח"כ שרון גל ואחרים; פ/20/3257 של ח"כ שולי מועלם-רפאלי; פ/20/4302 של ח"כ לפיד ואחרים; ה"ח פ/19/1550 של ח"כ איילת שקד ואחרים).

נוכח האמור, כדי לממש את הכוונה לשמר את שוויון המעמד בין העקרונות הלאומיים ובין העקרונות הדמוקרטיים של המדינה, יכולה הוועדה לבחור באחת משתי חלופות: **האחת**, לוותר על סעיף העליונות (סעיף 1(ד)). **השנייה**, להותיר את סעיף העליונות, אבל לכלול בו התייחסות לעקרונות יסוד נוספים של המדינה, מעבר לאופייה הלאומי. בכלל זה, מוצע לשקול להוסיף התייחסות לעניינים הבאים:

א(1). מדינה דמוקרטית

עיקרון בסיסי נוסף במדינת ישראל הוא שמשטרה **דמוקרטית**. בישיבות הוועדה התייחסו חלק מן הדוברים לחשיבות במתן ביטוי בסעיף 1 להיות המדינה מדינה דמוקרטית ששומרת על זכויות אדם וזכויות אזרח. למרות שחלק מערכים אלה מעוגנים בחוקי יסוד אחרים, ההתמקדות בחוק זה בלאום היהודי ובזכותו לבית לאומי במדינת ישראל, ובמיוחד מתן העדיפות הפרשנית לסעיף 1, מעלה את הצורך באמירה מפורשת שהאפיון הלאומי של המדינה אינו בא על חשבון **הערכים הדמוקרטיים** שלה. לעניין זה, אפשרות **אחת** היא לעשות שימוש בתיבה שהתקבלה כבר בחקיקת היסוד (ואף בחקיקה רגילה) - אפיון המדינה כמדינה "יהודית ודמוקרטית". אפשרות **שנייה** היא "לפרק" את התיבה האמורה לשני חלקים – ולהתייחס בסעיף קטן אחד להיותה **מדינה יהודית**, ובסעיף קטן אחר לכך **שהמדינה היא דמוקרטית**.

א(2). זכויות הפרט בכלל, והזכות לשוויון בפרט

כאמור, חלק מחברי הוועדה התייחסו לחשיבות במתן ביטוי בסעיף 1 למחויבות של מדינת ישראל **לשמירה על זכויות אדם וזכויות אזרח, ובראש ובראשונה לזכות לשוויון**. אכן, דווקא על רקע הדגשת הקשר המיוחד של המדינה לעם היהודי, יש משמעות להבהרה בחוק היסוד כי למרות זהותה הלאומית של המדינה, היא נותרת מחויבת לשמירה על זכויות של **כלל הפרטים** במדינה. בהקשר זה יצוין כי למרות שחלק מזכויות האדם מעוגנות בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו וחוק-יסוד: חופש העיסוק, אין בכך כדי לגרוע מהחשיבות בהתייחסות למחויבותה של המדינה לשמירה על זכויות אדם גם בחוק היסוד דן, ומקובל גם בחוקות של מדינות לאום אחרות **שלצד** פרק זכויות האדם בחוקותיהן, גם במבוא או בסעיפים הראשונים של החוקה שבהם מעוגנת לרוב זהותה הלאומית של המדינה, מודגש כי אין בזהותה ה**לאומית** כדי לגרוע מזכויות כלל אזרחיה (ותושביה) **כפרטים**. בהתאם לכך, נציע הוספת נוסח ולפיו מדינת ישראל **מכבדת את הזכויות של כלל אזרחיה ותושביה**.

בנוסף, בדיוני הוועדה חזר ועלה מצד חלק מהדוברים הצורך בעיגון **לשוויון** בחוק היסוד דן, או הוספתו לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. אכן, כפי שעלה בדיוני הוועדה, מדינת ישראל היא חריגה ברמה העולמית בכך שאינה מזכירה את הזכות לשוויון במפורש בחוקתה (אף כי בפסקי דין שונים בית המשפט "גזר" את הזכות לשוויון מן הזכות לכבוד האדם). עוד נטען כי הצורך בעיגון הזכות לשוויון לפרטים גובר על רקע עיגון אופייה הלאומי של המדינה כמדינה יהודית, ועל רקע התפתחות "הפרויקט החוקתי" לכדי (כמעט) חוקה שלמה. ככל שתהיה כוונה לעגן את הזכות לשוויון, נציע נוסח המבטא זאת כחלק מחוק היסוד המוצע, ולחלופין כתיקון עקיף לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו.

א(3). שותפות באזרחות/ריבונות

בישיבות הראשונות של הוועדה עלה מן הדוברים הצורך בהוספת מונח שיבטא את העובדה שהריבונות במדינת ישראל, כמו בכל מדינה דמוקרטית, **מבוססת על שותפות בין כל אזרחי המדינה**. נטען כי דווקא על רקע הגדרת המדינה כמדינת לאום של לאום מסוים, יש חשיבות לאמירה מסוג זה, הן ברמה המעשית, והן מבחינת תחושת השותפות של **כלל** האזרחים שהמדינה היא מדינתם ואשר כולם שותפים בריבונות עליה. **לכן נציע לשקול להוסיף כי הריבונות במדינת ישראל היא בידי העם או כלל ציבור האזרחים.**

ב. העקרונות שבהכרזת העצמאות

הצעת החוק מתייחסת להכרזה על הקמת מדינת ישראל בסעיף 2 (סעיף ה"מטרה") ולא בסעיף 1 (סעיף "עקרונות היסוד"), זאת בשונה מהסעיפים המקבילים בשני חוקי היסוד העוסקים בזכויות האדם:

חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו

עקרונות יסוד

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן **יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.**

מטרה

א1. חוק-יסוד זה, מטרתו להגן על כבוד האדם וחירותו, כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

חוק-יסוד: חופש העיסוק

עקרונות יסוד

1. זכויות היסוד של האדם בישראל מושתתות על ההכרה בערך האדם, בקדושת חייו ובהיותו בן-חורין, והן **יכובדו ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.**

מטרה

2. חוק-יסוד זה מטרתו להגן על חופש העיסוק כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

נציע כי הנוסח של חוק היסוד החדש לא יסטה מהנוסח של חוקי היסוד הקיימים, כך שההתייחסות לעקרונות שבהכרזה על הקמת המדינה תופיע בסעיף 1. הדברים אמורים במיוחד ככל שהוועדה תבקש להותיר את הנוסח המוצע המעניק לסעיף 1 עליונות פרשנית.

ג. המרכיבים הלאומיים של המדינה

נציע לבחון גם את האופן המיטבי לניסוח מאפיינייה הלאומיים של המדינה כמדינת הלאום של העם היהודי.

ג(1). הזכות להגדרה עצמית

הצעת החוק מתייחסת לזכות להגדרה עצמית בשני סעיפים קטנים:

- "(א) מדינת ישראל היא הבית הלאומי של העם היהודי, בו הוא מממש את שאיפתו **להגדרה עצמית** על פי מורשתו התרבותית וההיסטורית.
(ב) הזכות למימוש **ההגדרה העצמית** הלאומית במדינת ישראל ייחודית לעם היהודי."

הזכות להגדרה עצמית מוכרת כזכות ברמה הבינלאומית, ואף ניתנה לזכות זו התייחסות בצ'רטר של האומות המאוחדות. זכות זו היוותה לאורך השנים בסיס לתביעה הבינלאומית של לאומים למדינה, לרבות לתביעה של התנועה הציונית למדינה יהודית. ככלל, הזכות להגדרה עצמית איננה זכות חוקתית שמשפיעה על עיצוב ההסדרים הפנים-מדינתיים, אלא זכות המופנית כלפי חוץ, המוענקת לאומות ברמה הבינלאומית.

ואכן, רוב המדינות שמתייחסות בחוקה שלהן לזכות להגדרה עצמית עושות זאת ב"מבוא" לחוקה, כחלק מההתייחסות להיסטוריה של האומה ולנסיבות הקמת המדינה. כך גם במגילת העצמאות, זכותו של העם היהודי "להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו הריבונית" מופיעה כחלק מתיאור חגיגי של התקומה הלאומית, שכלל גם התייחסות להיסטוריה רבת השנים של העם היהודי בארץ ישראל, למאמצים של התנועה הציונית, לזוועות השואה, ולהכרה של האומות המאוחדות במדינה החדשה.

ואולם, אין הסכמה בקרב המלומדים לגבי ההגדרה של הזכות להגדרה עצמית - הן לעניין הקבוצות הזכאיות למימוש הזכות, והן לעניין אופן היישום של הזכות בהתחשב בכך שהעולם מורכב כיום ממדינות ריבוניות אשר ברור שלא יעניקו לכל קבוצה אתנית-לאומית בתוכן מדינה נפרדת (דוגמה מן העת האחרונה בהקשר זה ניתן לראות במחלוקות בשאלת ההיפרדות של קטלוגיה מספרד). יודגש כי הזכות ל"הגדרה עצמית" אינה מבססת בהכרח את הזכות של קבוצה לאומית-אתנית למדינת לאום ויכולה לקבל ביטוי בצורות אחרות המאפשרות לקבוצה לאומית לשמר את מורשתה. כפי שהסביר פרופ' חיים גנו, "מנקודת המבט של הפילוסופיה המדינית ושל המשפט הבינלאומי, הזכות להגדרה עצמית היא לא בהכרח זכות למדינת לאום. היא יכולה להיות מזוהה עם הזכות לאוטונומיה, ולדעתי, היא זכותו של ציבור אתנו-תרבותי לנהל את עיקר חייו במסגרת תרבותו. זוהי, בעיני, התכלית של הזכות להגדרה עצמית."²

באשר להצעת חוק היסוד דנן - אין חולק כי מטרתו של חוק היסוד המוצע היא לעגן את העובדה שמדינת ישראל היא ביטוי לזכותו של העם היהודי להגדרה עצמית **מדינתית** במסגרת מדינת לאום. העיגון מתבטא בנוסח המוצע בהתייחסות למדינת ישראל "כבית הלאומי של העם היהודי שבו הוא מממש את זכותו להגדרה עצמית" (ס"ק א), ואף עוד יותר מכך, אם ייעשה שימוש בנוסח חלופי המוצע ולפיו המדינה היא "**מדינת הלאום** של העם היהודי שבה הוא מממש את זכותו להגדרה עצמית".

ואולם, נוכח האמור לעיל, עולה שאלה באשר להכללת הנוסח המוצע לס"ק 1(ב) ולפיו "הזכות למימוש ההגדרה העצמית הלאומית במדינת ישראל **ייחודית** לעם היהודי". כאמור, התוספת לפיה הזכות למימוש ההגדרה העצמית "ייחודית" לעם היהודי, עשויה להתפרש כעומדת במתח עם המצב הקיים שבו מוענקת למיעוט הערבי מידה מסוימת של הגדרה עצמית תרבותית ברמה **קהילתית**, מבלי שיש בכך כדי לגרוע מאופייה של המדינה כמדינת לאום של העם היהודי.

כך למשל, במאמר של ד"ר בקשי ופרופ' ספיר, הם מתייחסים לכך שגם מדינת לאום נדרשת לכבד את הזכות לתרבות של חברי קבוצות המיעוט, ו"במסגרת זו יהיה מקום לבחון מתן אוטונומיה, חלקית או מלאה, לחברי הקבוצה בעניינים שונים הנוגעים בשימור תרבותם". הם מדגישים כי "הזכות לתרבות של קבוצת המיעוט במדינת הלאום תישמר ברמה קהילתית, ואילו הזכות לתרבות של קבוצת הרוב תישמר ברמה מדינתית". הם

² חיים גנו, "פירוש הזכות להגדרה עצמית ותפיסת יהודיותה של ישראל כחסם על דרך השוויון והשייכות של האוכלוסייה הערבית בישראל", מתוך **חסמים בפני שיוון הערבים בישראל** (קובץ) (2006), 120-124, בעמ' 122.

אף מתייחסים לכך שבישראל ניתנת למיעוט הערבי אוטונומיה מסוימת בתחומים כגון מעמד אישי וחינוך.³
בהתאם לכך, מוצע כי הוועדה תדון בסוגיה זו.

ג(2). סעיף קטן (ג) לפיו "ארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי"

מוצע לדון בסעיף הקטן החדש שנוסף בנוסח המעודכן של הצעת החוק, ולפיו "ארץ ישראל היא מולדתו ההיסטורית של העם היהודי" (ס"ק ג). סעיף זה מזכיר חלקי "מבוא" בחוקות של מדינות אחרות, שבהם יש התייחסות להיסטוריה של העם המקים את המדינה, להצדקות המבססות את ריבונות המדינה, ולערכים העיקריים של המדינה. ואולם, אמירה כללית מסוג זה אינה מתאימה לסעיף הכולל אמנם הוראות הצהרתיות "חגיגות", אך בעלות מעמד חוקתי מחייב, הנהנות מעדיפות פרשנית על פני כל חקיקה אחרת.

בנוסף, קיימת כפילות מסוימת בין סעיף קטן זה ובין ההתייחסות בסעיף קטן (א) לכך שהזכות להגדרה עצמית של העם היהודי היא "על פי מורשתו התרבותית וההיסטורית" של העם היהודי. לכן נציע לשלב את ס"ק (ג) כחלק מס"ק (א) שעניינו מימוש הזכות להגדרה עצמית, ולא כסעיף קטן נפרד, בנוסח זה:

"מדינת ישראל היא הבית הלאומי [גרסה ב': מדינת הלאום] של העם היהודי, שבו הוא מממש את זכותו להגדרה עצמית בארץ ישראל, שהיא מולדתו ההיסטורית והתרבותית."

ד. סעיף 2: סעיף המטרה

כאמור לעיל, נציע כי סעיף המטרה יהיה דומה, ככל הניתן, לסעיפי המטרה המופיעים בחוק-יסוד: כבוד האדם וחוק-יסוד: חופש העיסוק. בהתאם לכך, מוצע להעביר את ההתייחסות להכרזה על הקמת המדינה לסעיף 1, ולעשות שימוש בתיבה "מדינה יהודית ודמוקרטית" בסעיף 2.

נוסחים מוצעים לדיון:

חלופה מס' 1: למחוק את סעיף 1(ד) המוצע
חלופה מס' 2: להוסיף לסעיף 1 את המרכיבים החשובים מחוקי יסוד אחרים שמהווים את עקרונות העליונים של החקיקה כולה (למשל, זכויות הפרט, יסודות הדמוקרטיה, ויסודות משטריים)

ככל שהוועדה מבקשת להשאיר את סעיף 1(ד) המוצע:

סעיף 1: עקרונות יסוד
חלופה א':
(א) מדינת ישראל היא מדינה יהודית ודמוקרטית [ברוח [גרסה ב': המושתתת על] העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל].
(ב) מדינת ישראל היא הבית הלאומי [גרסה ב': מדינת הלאום] של העם היהודי, שבו הוא מממש את זכותו להגדרה עצמית בארץ ישראל, שהיא מולדתו ההיסטורית והתרבותית.
(ג) מדינת ישראל מכבדת את זכויות האדם של כל אזרחיה ותושביה.
(ד) מימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת ישראל ייחודי לעם היהודי.
(ה) האמור בחוק-יסוד זה ובכל חיקוק אחר יפורש לאור האמור בסעיף זה.

³ אביעד בקשי וגדעון ספיר, "בזכות הזכות למדינת לאום – על חסרונו של השיקול הלאומי בפסקי הדין בעניין חוק האזרחות והכניסה לישראל (הוראת שעה), התשס"ג-2003", עיוני משפט לו 509, 522 (2013).

חלופה ב' :

(א) מדינת ישראל היא **הבית הלאומי** [גרסה ב' : מדינת הלאום] של העם היהודי, שבו הוא מממש את זכותו להגדרה עצמית בארץ ישראל, שהיא מולדתו ההיסטורית והתרבותית.

(ב) מימוש הזכות להגדרה עצמית לאומית במדינת ישראל ייחודי לעם היהודי.

(ג) מדינת ישראל היא דמוקרטיה אשר הריבונות בה היא בידי כלל ציבור האזרחים, ללא הבדל דת ולאום].

(ד) מדינת ישראל מכבדת את זכויות האדם של כל תושביה.

(ד) האמור בחוק-יסוד זה ובכל חיקוק אחר יפורש לאור האמור בסעיף זה, ויכונן ברוח העקרונות שבהכרזה על הקמת מדינת ישראל.

חלופה ג' :

1. מהות המדינה

מדינת ישראל היא מדינת הלאום [גרסה ב' : הבית הלאומי] של העם היהודי, המושתת על יסודות החרות, הצדק והשלום לאור חזונו של נביאי ישראל, [כאמור בהכרזה על הקמת מדינת ישראל], ומקיימת שוויון זכויות לכל אזרחיה [בלי הבדל דת, גזע ומין].

2. משטר המדינה

מדינת ישראל היא דמוקרטיה.

סעיף 2 : מטרה

חוק-יסוד זה מטרתו להגן על מעמדה של מדינת ישראל כמדינת הלאום של העם היהודי כדי לעגן בחוק-יסוד את ערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.

נוסח מוצע להוספת הזכות לשוויון לחוקי היסוד :

חלופה א' :

(ג) מדינת ישראל מכבדת את זכויות האדם של כל תושביה [ואזרחיה], ומקיימת שוויון זכויות לכל [תושביה ו]אזרחיה ללא הבדל דת, לאום ומין.

חלופה ב' :

(ג) מדינת ישראל מכבדת את זכויות האדם של כל תושביה [ואזרחיה].

יחד עם תיקון עקיף לחוק-יסוד : כבוד האדם וחירותו :

סעיף 2א : שוויון

"הכל שווים בפני החוק ; אין מפלים אדם מטעמי מין, דת, ארץ מוצא, לאום, עדה, גזע, גיל, מוגבלות או נטייה מינית [גרסה ב' : או מכל טעם אחר]." (לקוח מהצעת החוקה של ועדת החוקה מהכנסת ה-16)